

Pascoli i Maragall: lectures i reescriptures

Lluís Quintana Trias

Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya

Abstract A comment by Maragall about a poem by Machado allows us to hypothesize that the Catalan poet was interested in Pascoli's poetry; on the other hand, the obvious thematic and even textual coincidences between Maragall and Pascoli can be read in terms of coinciding readings and their rewriting in the respective works.

Keywords Joan Maragall. Giovanni Pascoli. Edgar Allan Poe. Rewriting. Intertextuality.

Edizioni
Ca' Foscari

Submitted 2023-09-22
Published 2024-06-26

Open access

© 2024 Quintana Trias | 4.0

Citation Quintana Trias, L. (2024). "Pascoli i Maragall: lectures i reescriptures". *Rassegna iberistica*, 47(121), 231-236.

DOI 10.30687/Ri/2037-6588/2024/22/013

231

Joan Maragall, en una carta a Francesc Pujols (02-01-1907), comenta *Soledad* [sic per *Soledades*] de Machado: «Recordo d'ell una visió d'hivern molt viva i una tarda d'abril amb un "Mai più..."» (Maragall 1961, 1066a). Aquest «un "Mai più..."» probablement es refereix l'expressió «un nunca más» del poema «*Nevermore*» de Machado: «Y el eco le responde | un nunca más que dolorido plañe» (vv. 32-3). «*Nevermore*» va sortir a la revista *Electra* (1901) i després al volum *Soledades* (1903), dins d'un apartat que es deia «Salmodias de Abril»; Machado no va recollir el poema a les edicions posteriors, però es pot recuperar a l'edició de Macrí, segons el qual el títol de Machado és una referència explícita a *The Raven* d'E.A. Poe (Machado 1988, 750 i 984).

Ara bé, Maragall usa l'italià per referir-se a una expressió que Machado havia escrit en castellà, que al seu torn referia al títol d'un poema de Poe, per tant en anglès. Sabem que Maragall coneixia Poe perquè l'esmenta en una ressenya d'un llibre de M.S. Oliver («Un libro de historia» *Diario de Barcelona*, 23-01-1902) (Maragall 1961, 176). Potser no és casualitat aleshores que M.S. Oliver esmenti Poe en el pròleg que va escriure per al volum *Artículos I* de les obres completes de Maragall publicades per Gili de 1912, recuperat després a les successives reedicions (Maragall 1961, 974): probablement, mentre els dos treballaven conjuntament al *Diario*, Poe era una referència comuna, que potser havien llegit en francès, perquè la primera traducció al castellà és posterior, de Viriato Díaz-Pérez a la revista *Helios* (1904, pp. 457-62; al text de Macrí hi diu erròniament «1903»). Aleshores, ¿per què citar Poe en italià?

El prof. F. Ardolino, convenientment consultat, m'avança una explicació convincent: «*Amore e Morte*» de Leopardi, un poema de referència d'un autor de referència per a Maragall: «Nè cor fu mai più saggio | che percosso amor, né mai più forte» (vv. 17-18). Però em permeto una altra hipòtesi que, com veurem després, no s'allunya gaire de la proposta del prof. Ardolino. Aquesta hipòtesi és que Maragall pensava alhora en Poe i en un altre poeta italià: Giovanni Pascoli, autor del poema «Mai più... mai più». Aquest poema es va incloure per primer cop en llibre a *Poesie varie* (Pascoli 1912b),¹ dins de l'apartat «La Befana ed altro - Dal 1896» (p. 124) i, aquell mateix any, en el recull pòstum *Limpido rivo* (Pascoli 1912a, 128-9); Pascoli havia mort l'abril de 1912 (Maragall uns pocs mesos abans, el desembre de 1911). Però s'havia publicat en vida de l'autor a *Rivista d'Italia* (any 3, vol. 3, fasc. 7, 15 de juliol 1900, p. 419).² El poema sembla que havia impressionat Benedetto Croce, perquè hi fa referència a la seva

1 <https://archive.org/details/oesievarie00pascuoft/page/124?q=la+pendola+batte>.

2 <http://digitale.bnc.roma.sbn.it/tecadigitale/giornale/T000193923/1900/v.2>.

revista, de manera imprecisa (no tenia, ai las!, accés a les revistes escanejades): «Poesie sparse: nella *Rivista d'Italia* (non ritrovo ora il fasc.): *Mai più, mai più* («La pendola batte»)» (Croce 1916, 414);³ «La pendola batte» és el primer vers.

Segons Bertazzoli (2016, 79) «per questa poesia [«Mai più... Mai più»] si è visto il rapporto con il testo di Edgar Allan Poe, *The Raven* (1845), tradotto da Pascoli in anni giovanili». Això establiria una relació entre la tornada «*Nevermore*» i la tornada «*Mai più*», i els battements del pèndol del primer vers es correspondrien als cops repetits que fa el corb a la finestra del poema de Poe. Segons E. Broccio, la traducció de Poe feta en els «anni giovanili» per Pascoli només es va publicar pòstumament. Seguint amb la influència de Poe en Pascoli, Broccio la destaca al conte *La Befana*, on una nena, Virginia, «chantonne “La pendola batte, [etc.]”»; ara bé, aquest conte només és

une ébauche de roman resté inachevé qui appartient à une période caractérisée par une activité littéraire particulièrement tourmentée [...] composée entre 1891 et 1902. (Broccio 2017, 49)

No he pogut comprovar si, com sembla dependre's de l'article de Broccio, «*La Befana*» va quedar inèdit (Broccio la cita per una ed. de 1999). Pascoli havia usat també el tema d'aquest personatge del folclore per al poema «*La Befana*» que hem vist més amunt encapçalant una secció de poemes escrits «dal 1896». A l'edició de *Limpido rivo*, Maria Pascoli, germana del poeta i curadora del volum, va afegir en nota: «*La Befana*. È la vecchia felicità che gli uomini aspettano sempre e che solo i ragazzi vedono, dormendo, pur che sian buoni e savi. (Dal ms. dell'autore)» (Pascoli 1912b, 133). Amb totes les previsions que les intervencions de la curadora han despertat en els estudiosos de Pascoli, l'anotació ens interessa aquí.

Per confirmar la nostra hipòtesi, caldria saber si Maragall coneixia l'autor italià, i en aquest cas, si s'hi havia interessat. Només tenim, però, una sola referència explícita, i no ens il·lumina gaire. La trobem a la seva correspondència amb Pijoan, que havia descobert el poeta italià i ho explicava amb la seva vehemència habitual en una carta a Maragall (22-08-1903): «un gran poeta popular [...] li copiaré un poema sobre la sembra [...] una mostra de l'idil·lic-rural»; la resposta de Maragall (06-09-1903) no és gaire entusiasta: «No sé qui m'havia parlat d'en Pascoli (potser en Pagano) i fins crec que n'he llegit alguna cosa; però, la veritat, no en tinc cap record» (Blasco i Bardas 1992, 197 i 200). El professor Rigobon m'ha fet observar que no hi ha constància del nom de Pascoli ni a la correspondència entre Pagano i Maragall ni tampoc a la entrevista mateixa (el llibre de Pagano

³ <https://ojs.uniroma1.it/index.php/lacritica/article/view/6909/6891>.

era un seguit d'entrevistes amb autors catalans, entre els quals Maragall, on sí que surt el nom (i és obvi) de Gabriele d'Annunzio (Pagano 1902, 43). Potser, a partir de les recomanacions de Pijoan, Maragall es va posar a llegir Pascoli, i això explicaria la referència a la carta a Pujols que hem esmentat al començament, quatre anys després. Com que «Mai più» havia sortit a *Rivista d'Italia*, el 1900, això voldria dir que, entre 1903 i 1907, Maragall va rellegir el text publicat el 1900 (que hauria llegit abans però, insisteixo, sense gaire interès), o bé no el coneixia i Pijoan l'hi havia fet arribar.

L'entusiasme de Pijoan era perfectament comprensible: les similituds entre les propostes poètiques de Pascoli i de qui Pijoan considerava el seu mestre, Maragall, són evidents. Tenim l'interès per Poe. Tenim també, el tema de la *Befana*: «la vecchia felicità che gli uomini aspettano sempre e che solo i ragazzi vedono», que és el tema dels poemes de Maragall sobre els Reis, formulat en to burlesc el 1880 («Los Reis») i més reelaborat a «Els Reis» (*Visions & Cants*, 1900). De fet, aquesta capacitat del nen per veure el que l'adult ignora es retroba al assaig on Pascoli formula seva poètica: *Il fanciullino*, que va començar a publicar a *Il Marzocco* (17-01-1897). Salinari resumeix així la proposta:

la poesia non s'inventa ma si scopre, perché essa si trova nelle cose che ci circondano, anche nelle più umili e consuete, anzi si trova in un particolare di quelle cose cho solo il poeta sa vedere; la poesia non ha un carattere razionale, ma intuitivo, come è appunto intuitivo il modo di conoscere e di giudicare dei fanciulli, la poesia deve essere spontane e antiletteraria. (Salinari 1986, 123)

No és només per l'ús del terme *espontaneïtat*, tòpicament identificat amb la poètica maragalliana, que ens pot interessar aquest pasatge, sinó per la coincidència amb la identificació amb la infància o per la reivindicació antiromàntica dels objectes quotidians, que Maragall va exposar diverses vegades. Vegem-ho en aquest fragment:

Poesia és dir bellament les coses. Ningú pot dir que és poeta fins que l'emoció divina de les coses se li torna paraules tota sola. [...] Mes això vol saber-se encantar llargament esguardant les coses amb puresa com una criatura. I això és el poeta: un home que pot servir sos ulls de nin tota la vida, que pot veure les coses com si sempre per primera vegada les vegés amb ulls meravellats; i que quan li diuen: -Això és un arbre- tot ell s'extremeix de l'harmonia d'aquesta paraula amb la forma de l'arbre; i en aquest extremament davant la forma pura, ignorant de tota llei o raó de l'arbre, hi ha la revelació de tota la llei i raó de l'arbre. (Maragall 1906, 121)

F. Ardolino, que he citat al començament, ja va remarcar fa anys que «els arguments pseudopedagògics de Maragall acaben encaixant

amb la teoria del nen pascoliana» i relacionava també el sonet «Il bove» amb «La vaca cega» (Ardolino 2006, 33). Potser aleshores no són tan sorprenents les coincidències entre el poema «Pace» de Pascoli, i l'«Oda a Espanya» de Maragall. El poema de Pascoli «Pace. All'Augusta Donna che pianse sulle sventure e pregò per la pacificazione del suo popolo», datat a «Messina, maggio 1898», es va publicar a *Il Marzocco* (18, 05-06-1898, p. 1), i es va incloure després a *Odi e Inni* (1906); sembla que va ser escrita després d'unes revoltes populars a Milà d'aquell mateix mes, reprimides durament pel general Bava Beccaris. «Oda a Espanya» es va publicar a *Catalònia* (9, 30-06-1898, p. 151), i es va incloure després a *Visions & Cants* (1900); Maragall pretenia respondre a l'exaltació patriòtica i militarista generalitzada a Espanya amb motiu de la guerra de Cuba i Filipines. Reprodueixo uns versos que, al meu parer, són molt semblants: els de Pascoli corresponen a la segona estrofa del tercer cant (els reproduïxo de la versió publicada el 1898); els de Maragall corresponen als versos 12-16:

Lasciate a la morte la messe
de li uomini! o popolo umano
nei campi che il fato ti elese
tu mieti pensoso il tuo grano!
Non sangue, non lagrime! il sangue
lasciatelo ne le sue vene!

Jo vull parlar-te — molt altrament.
¿Per què vessar la sang inútil?
Dins de les venes — vida és la sang,
vida pels d'ara — i pels que vindran:
vessada, és morta.

Sabem que Maragall estava molt al dia del que es publicava a les revistes europees, però fins i tot en el cas que Maragall hagués pogut llegir aquest número del *Marzocco*, es fa difícil imaginar que en dues o tres setmanes hagués escrit el seu poema inspirat pel Pascoli; no disposem però de cap manuscrit i no sabem quines rectificacions hi va anar fent. No és impossible que introduís la referència a la sang i a les venes a l'últim moment inspirat per la imatge de Pascoli, però potser és més assenyat pensar que els dos participaven d'un mateix corrent vitalista, d'arrel nietzscheana en el cas de Maragall (no sé si és el cas de Pascoli), i que per tant les exaltacions militaristes despertessin en els dos la mateixa indignació. I per a això tenien tota una tradició romàntica de reivindicacions i denúncies. Posteriorment, Pascoli s'introdueix de ple a la literatura catalana gràcies a la traducció que en va fer M.A. Salvà, recentment editada.

També aquí el concepte d'*influència* potser és menys útil que el d'*intertextualitat*:

What older history saw in terms of “sources” and “influences” more recent criticism is likely to recast in the language of rewriting/rereading and transtextualization. (Calinescu 1997, 244)

Millor que perseguir lectures de Maragall en l'obra de Pascoli (que crec, d'altra banda, que hi són) és més interessant veure com reinterpreten i reescriuen, a la seva manera, temes provinents del romanticisme, més alemany que francès, amb uns valors (irracionalisme, espontaneïtat) que a la mort dels dos, gairebé coincidents amb les dates, quedaran ràpidament obsolets.

Bibliografia

- Ardolino, F. (2006). *Una literatura entre el dogma i l'heretgia. Les influències de Dante en l'obra de Joan Maragall*. Barcelona, Cruïlla; Fundació Joan Maragall.
- Bertazzoli, R. (2016). «Tradurre un'emozione: Percy Bysshe Shelley nei versi di Giovanni Pascoli». Brettoni, A.; Pellegrini, E.; Piazzesi, S.; Salvadori, D. (a cura di), *Per Enza Biagini*. Firenze Firenze University Press, 69-82.
- Blasco i Bardas, A.M. (1992). *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Broccio, E. (2017). «La Befana et le Corbeau. L'influence de Poe sur Pascoli». *Chroniques italiennes*, 34(3), 45-57.
- Calinescu, M. (1997). «Rewriting». *International Postmodernism. Theory and Literary Practice*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 243-8.
- Croce, B. (1916). «Aggiunte agli appunti bibliografici». *La Critica. Rivista di Letteratura, Storia e Filosofia diretta da B. Croce*, 6, 409-18.
- Machado, A. (1988). *Poesía y prosa*. Vol. 2, *Poesías completas*. Ed. crítica de O. Macrí con la colaboración de G. Chiappini. Madrid: Fundación Antonio Machado.
- Maragall, J. (1904). «Pròleg». *Llibre que conté les poesies d'en Francesc Pujol*. Barcelona: Tobella & Costa, 11-19.
- Maragall, J. (1906). «De poesia». *Art jove. Arts. Literatura. Ciència*, 8 (31-3), 121-2.
- Maragall, J. (1960). *Obres completes. Obra catalana*. Barcelona: Selecta.
- Maragall, J. (1961). *Obres completes. Obra castellana*. Barcelona: Selecta.
- Pagano, J.L. (1902). *Attraverso la Spagna letteraria. (I catalani). Colloqui con Angel Guimerà, Pompeyo Gener, Joan Maragall, Giacinto Verdaguer, Narciso Oller, Apeles Mestres, Ignacio Iglesias, Francesch Matheu, Santiago Rusiñol, Alexandre de Riquer*. Roma: Edizione della Rassegna Internazionale.
- Pascoli, G. (1912a). *Limpido rivo. Prose e poesie di Giovanni Pascoli presentate da Maria ai figli giovinetti d'Italia*. Bologna: Zanichelli.
- Pascoli, G. (1912b). *Poesie varie*. Bologna: Zanichelli.
- Pascoli, G. (2002). *Poesies*. Trad. de M.A. Salvà. Barcelona: Galerada.
- Salinari, C. (1986). *Miti e coscienza del decadentismo italiano*. Milano: Feltrinelli.